

Tutkimusmenot ja kokonaiskustannusmalli

■ Vuokko Kohtamäki

Esa Ahonen selvensi teesiensä avulla kokonaiskustannusmallin periaatteita (*Tieteessä tapahtuu* 8/2011). Mainitun artikkelin lopussa todetaan, että ”oikein laskettu kokonaiskustannus kertoo, paljonko jokin toiminta tai hanke todella maksaa”. Kokonaiskustannusmalli pyrkii nimensä mukaisesti mallintamaan kaikki tutkimuksesta aiheutuvat kustannukset. Kustannukset selvitetään kustannuslaskennan avulla. Kustannuslaskenta käyttää tiedonkeruussa apuvälineenään mm. työajan kohdentamista. Mutta mitä kustannuksia kokonaiskustannusmalli loppujen lopuksi sisältää ja miten ne rahoitetaan?

On selvää, että tutkimushankkeissa tarvitaan tutkijatyöpanoksen lisäksi yliopiston palveluita ja infrastruktuuria. Työstä sekä palvelujen ja infrastruktuurin käyttämisestä aiheutuu välittömiä ja välillisiä kustannuksia, jotka aiheuttamisperiaatteen mukaan kohdennetaan laskentakohteille. Välillisiä kustannuksia kohdistetaan laskentakohteille käyttämällä erillisiä kohdentamisperiaatteita. Yliopisto päättää laskentakohteesta, miten kustannukset eritellään ja miten välilliset kustannukset laskentakohteelle kohdistetaan. Kokonaiskustannusmallin mukaan kustannuksista vastaa aiheuttamisperiaatteen mukaan yksikkö, joka kustannukset aiheuttaakin.

Kilpailu tutkimusrahoituksesta on erittäin kova. Vain 19 prosenttia akatemiahankkeiden hakijoista sai myönteisen päätöksen vuonna 2011. Tutkijahenkilötyövuosista lähes 80 % tehtiin 1990- ja 2000-luvuilla ulkopuolisella rahoituksella. Yliopistojen uudessa rahoitusmallissa kilpaillun tutkimusrahoituksen osuus on 9 % eli tarkoituksena on kannustaa yliopistoja hankkimaan kilpaillavaa tutkimusrahoitusta. Jotta kilpailussa pärjää, on ensiksi koottava tutkimusryhmä hankehakemusta varten sekä kirjoitettava tieteellisesti korkeatasoinen ja innovatiivinen tutkimussuunnitelma sitä edeltävine luonnoksineen. Hankkeelle on myös valmistelta-

va realistinen budjetti. Kaikkiin vaiheisiin sisältyy yhteyksien luomista ja tiivistä yhteydenpitoa tutkimusverkoston välillä. Mihin lokeroon edellä mainitut tutkimuskilpailuun valmistautumisesta ja osallistumisesta aiheutuvat kustannukset kokonaiskustannusmallissa kohdennetaan? Selvännän näiden kustannusten olemassaoloa vielä transaktiokustannusteorian avulla.

Transaktiokustannusteoria tunnistaa *ex-ante*- ja *ex-post*-kustannukset. *Ex-ante*-kustannuksilla tarkoitetaan sellaisia vaihdantakustannuksia, jotka syntyvät sopimusta edeltävästä ajasta, jolloin uusia tai uutta (tutkimus)kumppania etsitään, kumppaneiden kanssa käydään neuvotteluja ja laaditaan sopimuksia. *Ex-post*-kustannukset ovat sopimuksen ns. jälkihoitokustannuksia. Kaikki tutkimussopimusta (tai rahoituspäätöstä) edeltävät sopimuksen valmisteluvaiheet edellyttävät työpanosta, joista aiheutuu tietenkin myös kustannuksia. Ne palvelevat yliopistoa siinä mielessä, että työllä hankitaan rahoitusta tutkimukselle, jonka tulokset muuntuvat aikanaan koko yliopisto-organisaation tulokseksi. Niin kuin lisäkustannusmallissa ”tutkijalle suuri osa välillisistä kustannuksista on siis ollut näkymättömissä”, on yliopistolle useimmiten näkymättömissä kilpaillulla rahoituksella rahoitetun tutkimuksen *ex-ante*- ja *ex-post*-kustannukset. Kyse on myös siitä, kenen maksettavaksi nämä kustannukset viime kädessä tulevat. Yliopistojen tutkimuspalveluilla pyritään tukemaan rahoitushakemuksia ja raportointia, mutta tutkimustoiminnan luonteen vuoksi tutkimuspalvelut eivät voi hallinnollisena palveluna korvata tutkijatyöpanosta tutkimussuunnitelmaa kirjoitettaessa.

Kokonaiskustannusmalli ei toimi siten, että siinä sovellettava yleiskustannusprosentti kattaisi kaikki ne työ kustannukset, joita tutkimukseen liittyy. Yliopiston sisäisestä työajanseurantajärjestelmästä (SoleTM) löytyy tosin kohta, johon tutkimuksen rahoitushakemukseen käytettyjä

työtunteja voi kohdentaa. Tämä ei kuitenkaan tarkoita sitä, että päätöksesuhteinen projektitutkija voisi käyttää työtuntejaan uuden tutkimuksen suunnitteluun. Projektitutkija tekee rahoittajan tilaamaa tutkimusta eikä tämä ole rahoittamassa tutkijan tai tutkimusryhmän seuraavia tutkimushankkeita. Lisäksi on työttömiä maistereita ja tohtoreita, jotka ovat laatimassa yliopistolle hakemuksia hankkeisiin, joiden toivovat työllistävän heidät tutkijoina.

Projektitutkijat toimivat omalla riskillään siinä vaiheessa, kun tutkimusrahoitusta haetaan, tutkimussuunnitelmia kirjoitetaan ja hankkeista kilpaillaan. Jos rahoitus on tutkimussuunnitelman budjettia pienempi, tutkijan työsuhde jää aiottua lyhyemmäksi tai tutkimusryhmän koko pienemmäksi, jolloin kaikki suunnittelussa mukana olleet tutkijat eivät työllisty hankkeessa.

Projektista ja siinä tehtävästä työstä tulee osa yliopiston laskentataloutta vasta, kun projekti perustetaan, vaikka tutkimustarjous jätetään yliopiston nimissä. Tutkimushanketta edeltävä ja hankkeen päättymisen jälkeinen aika ovat myös palvelussuhdeturvan näkökulmasta projektitutkijan omalla vastuulla. Transaktioteorian näkökulmasta voidaan osoittaa, että yliopistojen täydentävän rahoituksen toiminnan transaktiokustannuksia ulkoistetaan projektitutkijoille. Minkä mittakaavan kustannuksista tässä on kyse, vaatisi erillisen selvityksen.

Projektitutkijoiden asema ja heidän työku-
stannusten differentioituminen on yhteydessä yliopistojen toimintaan ja toimintaperiaatteisiin taloudellisena entiteettinä. Yliopistojen talous on toimintakulttuuriltaan institutionalisoitunut kärjistäen ilmaisten kahteen eri kategoriaan. A-talouteen kuuluvat perusrahoituksella rahoitettava toiminta ja B-talouteen projektirahoituksella rahoitettava toiminta. Duaalitaloutta ruokkivat mm. yliopistojen tilivirastohistoria, menneisyyteen ja ns. sisämaailmaan nojautuva laskenta-ajattelu, perusrahoitukseen keskittyvät budjetoitikäytänteet, opetuksen ja tutkimuksen erilaiset rahoitusmekanismit sekä erilaista palvelussuhdeturva-asemaa nauttivat vakanssit. A- ja B-talous näyttävät integroituvan laskentakohteina siinä vaiheessa, kun tarkastellaan

yliopiston tulosta. Olisi tärkeää, että yliopistot ottaisivat duaalitalouden haasteet ratkaistavakseen ja huolehtisivat toimintojensa kustannuksista kokonaisuutena.

Kirjoittaja on Tampereen yliopiston johtamiskorkeakoulun yliopistonlehtori.

JUHLIVAT TIETEELLISET SEURAT VUONNA 2013

(suluissa ikävuodet)

Finska Vetenskaps-Societeten – Suomen Tiedeseura (175)
Suomen Filosofinen Yhdistys, Filosofiska Föreningen i Finland (140)
Suomalais-Ugrilainen Seura (130)
Suomen Maantieteellinen Seura – Geografiska Sällskapet i Finland (125)
Suomen Psykiatriyhdistys – Psykiaterföreningen i Finland (100)
Turun Eläin- ja Kasvitieteellinen Seura (90)
Turun Historiallinen Yhdistys (90)
Liikuntatieteellinen Seura (80)
Oulun Historiaseura (80)
Suomen Eksegeettinen Seura (75)
Suomen luonnonsuojeluliitto (75)
Säätiö Institutum Romanum Finlandiae – Stiftelsen Institutum Romanum Finlandiae (75)
Akustinen Seura (70)
Suomen Automaatioseura (60)
Pohjois-Suomen Maantieteellinen Seura (50)
Puheen ja kielen tutkimuksen yhdistys (50)
Suomen Merihistoriallinen Yhdistys – Sjöhistoriska föreningen i Finland (50)
Suomen Uskontotieteellinen Seura (50)
Operaatiotutkimusseura (40)
Sidekudostutkijat (40)
Suomen Aivotutkimusseura (40)
Suomen Väestötieteen Yhdistys (40)
Taidehistorian seura – Föreningen för konsthistoria (40)
Aerosolitutkimusseura (30)
Ius Gentium (30)
Matematiikan ja luonnontieteiden opetuksen tutkimusseura (30)
Suomen Ateenan-instituutin säätiö – Stiftelsen för Finlands Atheninstitut (30)
Eurooppalaisen filosofian seura (20)
Kansainvälisten suhteiden tutkimuksen seura (20)
Etnisten suhteiden ja kansainvälisen muuttoliikkeen tutkimuksen seura ETMU (10)
Karjalan teologinen seura (10)